

مطبوعات ایران در قرن بیستم

• فردین کولانیان (عضو هیئت علمی وزارت جهاد کشاورزی)
fardinkoulaeian@hotmail.com

۶ - روزنامه‌نگاری حرفه‌ای (مجموعه مقالات). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌ها، ۱۳۷۸، ۲۲۶ ص.

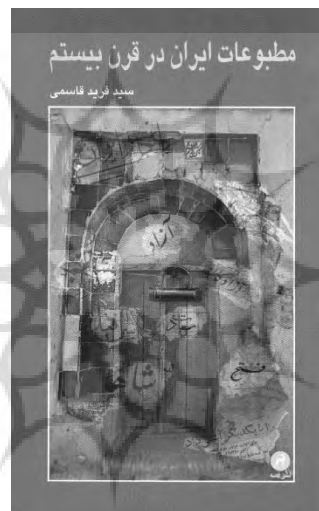
۷ - رابینو، یاسنت لویی. صورت جراید ایران و جرایدی که در خارج ایران به زبان فارسی طبع شده است. تصحیح و حواشی فرید قاسمی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۳، ۶۲ ص.

۸ - فهرستگان ارتباطات: توصیفی - موضوعی. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳/۲ ج.

۹ - کتابشناسی روابط عمومی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل تبلیغات دولت، مرکز سنجش و آموزش روابط عمومی‌های کشور، ۱۳۷۴، ۲۴ ص.

۱۰ - سرگذشت مطبوعات ایران: روزگار محمد شاه و ناصر الدین شاه. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۸۰، ۲ ج.

۱۱ - مطبوعات ایران در قرن بیستم. تهران: نشر قصه، ۱۳۸۰، ۱۵۱ ص.

قاسمی، فرید. مطبوعات ایران در قرن بیستم. تهران، نشر قصه. ۱۳۸۰، ۱۵۱ ص.

مؤلف و آثارش

آقای سید فرید قاسمی، متولد سال ۱۳۴۳ در خرم آباد بوده و دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است. علیرغم این سابقه تحصیلی بیشتر تجربیات، مسئولیتها، و فعالیتهای اجرایی و علمی آقای قاسمی در حوزه مطبوعات است. عضویت در هیئت تحریریه و همکاری با نشریاتی نظیر کتاب هفته و صنعت چاپ و تهیه و تدوین چند عنوان

کتاب در باب مطبوعات و بعضاً روابط عمومی و همچنین قلمی کردن تعدادی مقاله در این زمینه از ایشان چهره‌های فعال در حوزه مطبوعات به نمایش گذاشته است. در پایین به تعدادی از کتابها و مقالات آقای قاسمی اشاره می‌شود:

۱- خاطرات و مخاطرات. تهران: نشر به دید، ۱۳۷۸، ۲۱۲ ص. (خاطرات روزنامه نگاران ایران)
۲- خرم آبادشناسی. خرم آباد: افلاک، ۱۳۷۸، ۲ ج. (درباره خرم آباد).

۳- راهنمای مطبوعات ایران (۱۳۵۷ - ۱۳۷۱). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۲، ۵۱۴ ص.

۴- راهنمای مطبوعات ایران عصر قاجار (۱۲۵۳ ق / ۱۲۱۵ ش - ۱۳۰۴ ش). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۲، ۳۰۱ ص.

۵ - روابط عمومی کاربردی. تهران: مرکز سنجش و آموزش روابط عمومی‌های کشور، ۱۳۷۴، ۱۰۳ ص. (مجموعه مقالات و خطابه‌های گرد آوری شده در حوزه روابط عمومی و تبلیغات)

۱. «نقد یک نقد پاسخ به مروری بر دو راهنما» فصلنامه کتاب، دورششم، شماره اول (بهار ۱۳۷۴): ۱۳۵ - ۱۳۶.

۲. «نخستین کلاس آموزش کتابداری در ایران» فصلنامه کتاب، دوره هشتم شماره ۳ (پاییز ۱۳۷۶): ۷۰-۷۳.

۳. «مجله‌نگاری در ایران از آغاز تا صدور فرمان مشروطیت». کتابداری، دفتر بیستم، سال ۱۳۷۲: ۳۲-۴۴.

۴. «برگی از تاریخ نشر در تهران» کرانه، دوره اول، شماره ۳ و ۴ (پاییز وزمستان ۱۳۷۳): ۲-۴.

۵. «نخستین نشریه ادواری چاپی ایران». اطلاعات، ش ۱۹۲۸۳

- ۲۲ / ۲۲) (۱۳۶۹ / ۱۲ / ۲۲) : ۶ .
- ۶ - «تحقیقی پیرامون چاپ و نشر سالنامه در ایران» اطلاعات، ش ۱۹۲۹۳ (۱۰ / ۱ / ۱۳۷۰) : ۶ .
- ۷ - «سیری در منابع ادواری نقد و معرفی کتاب در ایران» ارزش، ویژه نامه کتاب (اردیبهشت ۱۳۷۱) : ۳ .
- ۸ - «کتابشناسیهای مطبوعات ادواری ایران». رسانه، دوره دوم، ش (بهار ۱۳۷۰) : ۹۰-۹۱ .
- ۹ - «نقش روابط عمومی و وظائف مدیر آن» اطلاعات، ش ۱۹۴۰۰ (۲۶ / ۵ / ۱۳۷۰) : ۶ .
- ۱۰ - «تاریخچه مطبوعات لرستان». رسانه، دوره ۲، ش ۴ (زمستان ۱۳۷۰) : ۴۸-۵۱ .
- ۱۱ - «تاریخچه مطبوعات ورزشی ایران» رسانه، دوره ۲، ش ۳ (پاییز ۱۳۷۰) : ۶۲-۶۵ .
- ۱۲ - «راهنمای مجله‌های ایران» کیهان فرهنگی، دوره ۸، ش ۶ (آبان ۱۳۷۰) : ۴۰-۴۱ . نقد و بررسی کتاب راهنمای مجله‌های ایران ۱۳۴۷-۱۳۶۸، تالیف پوری سلطانی و رضا اقتدار
- ۱۳ - «مطبوعات سینمایی ایران» رسانه، دوره ۳، ش ۲ (تابستان ۱۳۷۱) : ۴۶-۵۱ .
- ۱۴ - «نگاهی به مطبوعات فکاهی ایران». رسانه، دوره ۲، ش ۱ (بهار ۱۳۷۰) : ۹۰ .
- ۱۵ - «وقایع اتفاقیه، سومین نشریه ادواری چاپی ایران». اطلاعات، ش ۱۹۳۹۸ (۲۳ / ۵ / ۱۳۷۰) : ۶ .
- در مجموع از ۱۱ عنوان کتاب و ۱۵ عنوان مقاله مؤلف که در اینجا بر شمرده شد یک عنوان کتاب در حوزه خرم‌آبادشناسی، یک عنوان کتاب و یک عنوان مقاله در حوزه روابط عمومی، یک عنوان کتاب در حوزه‌های نشر، روابط عمومی، مطبوعات، کتابداری و اطلاع‌رسانی و یک عنوان مقاله در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و ۸ عنوان کتاب و ۱۴ عنوان مقاله دیگر در حوزه مطبوعات قلمی شده‌است. بنابر این می‌توان نتیجه‌گیری کرد جناب قاسمی بیشتر فعالیت‌های علمی خود را در حوزه مطبوعات متمرکز نموده‌اند و باتوجه به آثار قلمی مؤلف در حوزه تاریخ مطبوعات ایران، اهلیت‌ایشان در تدوین این اثر روشن می‌شود و با مطالعه این کتاب تسلط مؤلف در این حوزه بیش از پیش اثبات می‌گردد. مطالعه این کتاب که در حجمی اندک، اطلاعات وسیع تاریخی برهه‌های سرنوشت ساز تاریخ معاصر ایران را از منظر تاریخ مطبوعات ارائه می‌نماید، به‌همه دوستداران تاریخ معاصر کشور توصیه می‌شود.

معرفی اثر

چاپ اول کتاب «مطبوعات ایران در قرن بیستم» نوشته آقای سید فرید قاسمی، در زمینه تاریخ مطبوعات و روزنامه‌نگاری در ایران، در ۱۵۱ صفحه به تاریخ بهار ۱۳۸۰ با تیراژ ۲۲۰۰ نسخه و در قطع جیبی پالتویی توسط نشر قصه منتشر شده است. مؤلف تاریخ مطبوعات ایران را در این اثر به ۸ دوره تقسیم کرده که عبارت است از:

الف - پرداختن به تاریخ مطبوعات ایران در یک منطقه جغرافیایی مثل نوزاد، فریدون. تاریخ جراید و مجلات گیلان (از آغاز تا انقلاب اسلامی) - تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۹، ۳۹۶ص.

ب - پرداختن به تاریخ مطبوعات ایران از دیدگاه توقیف، سانسور و ایجاد محدودیت خاکپور، بیژن. توقیف مطبوعات ایران در گذر زمان از سال ۱۲۰۲

- سر آغاز قرن (۱۳۷۸ - ۱۲۸۵ ش) ۱۹-۲۲
 - از فرمان مشروطیت تا کودتا (۱۲۸۵-۱۲۹۹ ش) ۲۳-۴۳
 - کودتا تا انقراض (۱۲۹۹-۱۳۰۴ ش) ۴۴-۶۹
 - انقراض تا اشغال (۱۳۰۴-۱۳۲۰) ۷۰-۸۱
 - اشغال تا کودتا (۱۳۲۰-۱۳۳۲) ۸۲-۱۰۰
 - کودتا تا انقلاب (۱۳۳۲-۱۳۵۷) ۱۰۱-۱۲۶
 - سال نخست انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۵۸) ۱۲۷-۱۳۰
 - دو دهه پایانی (۱۳۵۸-۱۳۷۸) ۱۳۱-۱۴۲
- کتاب با پیش در آمد، و در آمد آغاز و با پرداختن به فصول هشتگانه ادامه می‌یابد، و در نهایت با ارائه نمایه در همکرد نام‌اشخاص و عناوین نشریات پایان می‌پذیرد.
- از ویژگی‌های این اثر فشردگی و اختصار مطالب است. همانگونه که مؤلف در پیش در آمد اشاره می‌نماید، هدف از نگارش این دفترنگاهی اجمالی به مطبوعات ایران در قرن بیستم است (مطبوعات ایران در قرن بیستم، ۱۳۸۰، ص ۸). برای هر دوره تاریخی ابتدائاً شرحی از روند کار مطبوعات و مطبوعاتیان در آن دوره ارائه می‌گردد و سپس وقایع مهم هر سال از آن دوره به ترتیب بر شمرده می‌شود. گاه شرح مربوط به هر دوره از وقایع‌نگاری آن طولانی‌تر است، و گاه بالعکس. طولانی‌ترین دوره از نظر حجم مطلب دوره «از کودتا تا آغاز قرن بیستم» با ۲۶ صفحه و کوتاه‌ترین دوره از این نظر دوره‌های «آغاز قرن بیستم» و «سال نخست انقلاب» است، هر کدام با ۴ صفحه. طولانی‌ترین دوره از نظر زمان، دوره «کودتا تا انقلاب» و کوتاه‌ترین دوره از این نظر دوره «سال نخست انقلاب» است. فصول در آمد و پیش در آمد از زیباترین و جالبترین بخش‌های این کتاب می‌باشند، زیرا خواننده با مطالعه این دو بخش در حجمی اندک اطلاعاتی وسیع و جذاب در مورد وقایع مختلف و سرنوشت ساز کشور ایران در قرن بیستم به دست می‌آورد. شاید به نوعی بتوان گفت این اثر چکیده و عصاره مطالعات مؤلف در باره تاریخ مطبوعات ایران است.

سایر آثار مشابه

ماه قرن بیستم به ۱۳۹۴ عنوان رسید. در روز اول قرن بیستم کشورما یک روزنامه با شمارگان کمتر از هزار نسخه و در روز آخر قرن بیستم ۵۸ روزنامه با شمارگان بیش از دومیلیون نسخه درحال انتشار داشت. اطلاعات فشرده تاریخی و منحصر به فرد مؤلف در خصوص کشور ایران از زاویه دید این اثر در بخش در آمد نیز ادامه می یابد....

قرن بیستم در ۱۰ دی ۱۲۷۸ ش و ۲۸ رمضان ۱۳۱۷ ق. آغاز شد در ۱۰ دی ۱۳۷۸ ش و ۲۲ رمضان ۱۴۲۰ ق. پایان گرفت. بدین ترتیب مردم ایران این قرن را با روزه داری شروع کردند و با روزه داری خاتمه دادند. در این قرن ایران ۳ شاه قاجار، ۲ شاه پهلوی و ۵ رئیس جمهوری اسلامی به خود دید. در روزگار قاجار و پهلوی ۷۴ بار حکم رئیس الوزرای صادر شد و در جمهوری ۵ تن بر منصب نخست وزیری تکیه زدند و در مجموع ۱۲۱ کابینه بر سر کار آمدند. جمعیت ایران در سر آغاز قرن بیستم ۹۳۳۲۰۰۰ تن بود، در واپسین روزهای این قرن از مرز ۶۰۰۰۰۰۰ تن گذشت. ایران این قرن را با استقراض شروع کرد و با استقراض پایان برد. یک دلار آمریکا که در ابتدای قرن ۵ ریال بود در سال پایانی قرن به ۸۰۰۰ ریال رسید.... مؤلف در مورد دسته بندی روشنفکران جامعه ایران می گوید....

نخبگان جامعه را در آن عهد و تا حدودی در دوره های بعد می توان به خود محور، دین محور، نفی محور یا به سخن دیگر خود دوست، دین دوست، میهن دوست و نفی دوست از یکدیگر تفکیک کرد. ما در این قرن روزنامه نگاران با حاکمیت، بر حاکمیت و بی حاکمیت بسیار داشته ایم. افزون بر آن دوزیستانی نیز بوده اند که گروه چهارم را

هجری شمسی تا کنون. تهران: یاس، ۱۳۷۹، ۱۲۰ ص.
 ج - پرداختن به تاریخ مطبوعات ایران از دیدگاه معرفی مشاهیر این حوزه
 قاسمی، فرید. مشاهیر مطبوعات ایران: محمد حسن اعتماد السلطنه. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۹، ۵۸۲ ص.
 د. پرداختن به تاریخ مطبوعات ایران در دوره زمانی خاص
 برزین، مسعود. مطبوعات ایران ۱۳۴۳-۱۳۵۳ - تهران: بهجت، ۱۳۵۴، ۲۴۶ ص.

در این بین هستند آثاری که سعی نموده اند به تاریخ مطبوعات ایران به صورت جامع تری بپردازند، که اینگونه آثار تا حدودی به کتاب مورد بحث این مقاله نزدیک هستند. برای نمونه می توان به مورد زیر اشاره نمود:

پروین، ناصر الدین. تاریخ روزنامه نگاری ایرانیان و دیگر پارسی نویسان: پیدایش. مترجمین: حب علی مرجانی، احمد اعتمادی، شهریار - تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۷، ۳۷۲ ص.

مخاطبان این کتاب در آغاز با سیر ارتباط و پیام در جامعه ایران آشنا می شوند. در پی آن پیشینه ای از کار چاپ در جهان و فرهنگ ایرانی فراروی مخاطب قرار می گیرد. سپس مولف طی ۳ بخش از دگرگونی های روزنامه نگاری به زبان فارسی سخن میان آورده است. بخش نخست (پیدایش روزنامه نگاری فارسی در هند) است. در بخش دوم به روزنامه نگاری ایران از آغاز تا سال ۱۲۵۲ ق. تا قتل ناصر الدین شاه به سال ۱۳۱۳ ق. اختصاص دارد. بخش سوم ویژه روزنامه های فارسی چاپ خارج است. ساختمان اصلی هریک از دوره های مذکور متشکل از سه جزء است. ۱. تاریخچه روزنامه های هر دوره و نقد منابع تاریخی مربوط به آن روزنامه ها. ۲. ویژگی های فنی و اداری روزنامه ها. ۳. محتوی روزنامه ها.

کتاب تاریخ مطبوعات ایران در قرن بیستم در میان آثار مشابه از جایگاه ویژه ای برخوردار است. از نظر زمانی، به نسبت سایر آثار زمان بیشتری را پوشش می دهد. از نظر موضوعی، به نحوی همه زوایای موضوعی مطبوعات ایران در مدت زمان مورد نظر کتاب را پوشش می دهد. از نظر ساختار بندی و پرداختن به موضوع و وارد نمودن بحث های کمتر مرتبط و یا نامرتب حد اکثر موفقیت را داشته است. همچنین رعایت حد اکثر ابجاز و پرهیز از تطویل نامورد و یا نامورد و گاه لازم نیز از جذابیت های منحصر به فرد این اثر می باشد. در مجموع مطالب این کتاب هم برای متخصصین این حوزه و همچنین برای غیر متخصصین علاقمند به این حوزه جذبه خاص خود را دارد.

نگاهی گذرا به مطالب فصول هشتم تا کتاب

پیش در آمد و در آمد

در پیش در آمد کتاب مؤلف می گوید هدف این دفتر نگاهی اجمالی به مطبوعات ایران در قرن بیستم است. در آغاز این قرن ۱۲ نشریه در ایران مجوز انتشار داشتند که این آمار در واپسین

تشکیل داده‌اند. اگر واقع بین باشیم باید بگوییم که روزنامه‌نگاری حرفه‌ای در ایران هیچ گاه مجال بروز و ظهور نیافت و نتوانست خود را عرضه کند و همواره زیر سایه روزنامه‌نگاری حزبی و روزنامه‌نگاری دولتی قرار داشت. به هر صورت به نظر می‌رسد نگاه دولتی و ملتی به مقوله مطبوعات باید تصحیح شود. به طوری کلی غیرمطبوعاتی‌ها در کشور ما از مطبوعات و کار کرد آن سوء برداشت دارند... مسائل مطرحه در پاراگراف فوق را متفاوت از مطالب تاریخی طرح شده در سایر بخشها که در جای خود برای دسترسی و ارائه دسته بندی شده آنها می‌توان رد پای علاقه، ممارست و مهارت مولف را دید، مباحثی ابتکاری و ناشی از تسلط و پختگی و صاحب‌نظری مولف در تاریخ معاصر ایران از منظر تاریخ مطبوعات دانست.

سر آغاز قرن (۱۲۷۸ - ۱۲۸۵ ش)

در بخش دوم کتاب مولف به ارائه گزارش سرگذشت مطبوعات ایران در ۷ ساله ۱۲۷۸ - ۱۲۸۵ شمسی می‌پردازد. قرن بیستم که مصادف با شصت و پنجمین سال قمری و شصت و سومین سال خورشیدی حیات مطبوعات در ایران بود با پادشاهی مظفرالدین‌شاه و صدارت میرزا علی اصغر امین السلطان آغاز شد. آخرین تحول در ساختار حکومتی ایران در قرن نوزدهم میلادی مرگ ناصرالدین شاه و به «تخت» نشینی مظفرالدین‌شاه بود. با مرگ ناصرالدین شاه پرونده شصت سال حاکمیت - تقریباً - انحصاری نشر مطبوعات دولتی در ایران بسته شد. روزگاری که ایران وارد قرن بیستم شد از روزنامه‌نگاری فارسی در جهان بیش از یک قرن می‌گذشت و مطبوعات در ایران شصت و پنج سال قمری پیشینه داشت. در سر آغاز این قرن نیز - همچون گذشته - توانمندان عرصه روزنامه‌نگاری چون زمینه‌ای برای بروز و ظهور استعداد خود نمی‌دیدند یا «خارج نشین» شدند و روزنامه‌نگاری فارسی در خارج از ایران را رونق دادند و یا به شب نامه‌نگاری روی آوردند «مجمع آزادمدان»، «کمیته سری»، «انجمن گلستان» از جمله تشکل‌های پنهانی در تهران بودند که اصحاب قلم در آنها حضور فعال داشتند. از آغاز قرن بیستم (۱۳۱۷ ق. ۱۲۷۸ ش) تا صدور فرمان مشروطیت (۱۳۲۴ ق. ۱۲۸۵ ش) افزون بر روزنامه‌نگاری دولتی، دو جریان روزنامه‌نگاری در داخل کشور شکل گرفت. یکی روزنامه‌نگاری فرهنگی و دو روزنامه‌نگاری سیاسی. گروه اول به گسترش مدارس و «توسعه مدارس» و «توسعه معارف» باور داشتند... اما گروه دوم که به روزنامه‌نگاری سیاسی اعتقاد داشتند به دو دسته تندرو و معتدل تقسیم می‌شدند. تلاش تندروها به توقیف نشریه‌ها و دستگیری و تبعید شان منجر شد. اما «اهل اعتدال» راه دیگری در پیش گرفتند و آخر نیز به مشروطه خود رسیدند.

از فرمان مشروطیت تا کودتا (۱۲۸۵ - ۱۲۹۹ ش)

فرمان مشروطیت که صادر شد، میل مردم به روزنامه خوانی فزونی گرفت. تبریزی‌ها برای نخستین بار در ایران از «حقوق شهروندی» استفاده کردند و بدون مجوز دولتی نشریه انتشار دادند و بازار نشر مطبوعات به مرور رونق گرفت. سید اشرف‌الدین مدیرنسیم شمال نیز

در توصیف مطبوعات آن عهد سروده است:

ماه مشروطه چون پیداشد

چشم و گوش برادران واشد

مرد و زن روزنامه می‌خوانند

کارها را تمام می‌دانند

از صدور فرمان مشروطیت تا مرگ مظفرالدین‌شاه قاجار نشریه‌های گوناگونی در ایران انتشار یافتند. از مختصات مطبوعات دوره مظفرالدین شاه می‌توان از ممنوعیت ورود نشریات چاپ خارج و توزیع شب نامه‌ها، زندانی کردن و تبعید روزنامه‌نگاران، تشکیل انجمن‌های مخفی و مشارکت مطبوعاتیان در صدور فرمان مشروطیت و تشکیل مجلس نام برد. در این دوره و به ویژه در سال‌های پایانی آن مطبوعات موضوعات مهم همچون ضرورت تعلیم و تربیت، عدالت خواهی، قانون گرایی و عبرت از ژاپن را به مردم یاد آور می‌شدند. یکی از نخستین رویارویی‌های مطبوعات با محمد علی شاه و هیات حاکمه برسر عهدنامه روس و انگلیس در ۱۳۲۵ ق (۱۹۰۵ م) بود. سبک نگارش جدید، نثر روان و قابل فهم و بیان افکار به زبان سهل و ساده نیز موجب شد که این نشریات با استفاده از این شیوه‌نو، حمایت عامه مردم را به دست آورند و به فروش بی‌سابقه‌ای دست پیدا کنند... کانون چاپ و نشر روزنامه در داخل کشور از تهران به پاره‌ای از شهرها و خارج از کشور کشیده شد. دهه‌ای که از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۰ قمری به طول انجامید، به رغم آن‌که پاره‌ای از سالها صدور مجوز انتشار نشریه با وزارت معارف بامشورت انجمن معارف و پس از آن با «هیات وزرا» بود، تحولات عظیم در وضع مطبوعات پیش آمد نمود و در حقیقت دوره بلوغ مطبوعات ایران در همین مدت شکل گرفت. اما افسوس روزنامه‌نگاری ایران باز نتوانست از این دهه بهره ببرد... در سال ۱۳۳۸ قمری نیر مطبوعات به صحنه اصلی انتقاد از قرار داد ۱۹۱۹ بدل شدند.

کودتا تا انقراض (۱۲۹۹ - ۱۳۰۴ ش)

کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ که به وقوع پیوست «رئیس دیویزیون قزاق» و «فرمانده کل قوا رضا» اعلانی با عنوان «من حکم می‌کنم» در نه ماده در چهارم اسفند در مطبعه بوسفور چاپ و در سراسر تهران منتشر کرد. در ماده چهارم این اعلان آمده است: «تمام روزنامه‌جات - اوراق مطبوعه تاموقع تشکیل دولت به کلی موقوف و بر حسب حکم واجازه که بعد داده خواهد شد باید منتشر شوند». و بدین ترتیب مطبوعات توقیف دسته جمعی شدند و شمار بسیاری از روزنامه‌نگاران به محبس افتادند. ماه میانی زمستان ۱۳۰۰ ش. که ایران در آستانه یکمین سال کودتای سوم اسفند قرار گرفت، موافقان و مخالفان به ارزیابی اثرات و ثمرات کودتا پرداختند... شکستن دندان میرزا فلسفی مدیر حیات جاوید با مشت، کتک کاری میرزاهاشم‌خان محیط مدیر وطن و حبس وی که عاقبت علیل شد از یادگارهای کودتا تا انقراض بود... پس از نشر ابلاغیه وزارت جنگ (معروف به مسبب کودتا منم).... نکته مهم دیگر که در سال ۱۳۰۱ اتفاق افتاد، تاسیس شورای عالی معارف - به عنوان نهاد کنترل

مطبوعات - به استناد قانون مطبوعات مصوبه مجلس شورای ملی بود... نظامیان باخفقان عمومی از یک سو و جلب نظر با نفوذان از سوی دیگر روزگاری گذراندند و عملا مطبوعات تهران را به سه گروه موافق و مخالف و بی طرف نسبت به اعمال خود تقسیم کرده بودند. گام به گام سردار سپه به جلو می رفت تا این که داستان جمهوری را اعلام کردند، مطالب بسیاری برله و علیه جمهوری انتشار یافت که مشهورترین آنها «جمهوری نامه» بود. بالاخره داستان جمهوری در ۱۱ فروردین (حمل) ۱۳۰۳ با «بیانیه رئیس الوزراء» خطاب به «هموطنان» خاتمه یافت. وی در این بیانیه نوشته بود که «... چنین مقتضی دانستم که به عموم ناس توصیه نمایم عنوان جمهوری را موقوف کنیم. این بیانیه نشانگر آن بود که نقشه عوض شده است و طرحی دیگر در انداخته اند در «داستان جمهوری» سید محمد رضا میرزاده عشقی با نشریه قرن بیستم در مخالفت با جمهوری به شهرت مضاعف رسید و نشریه اش بازار سیاه پیدا کرد، اما بر سر آن داستان جان داد.

انقراض تا اشغال (۱۳۰۴ - ۱۳۲۰ ش)

۲۲ آذر ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان به سلطنت پهلوی رای داد... نخستین وظیفه ای که مطبوعات موافق وی بر عهده گرفتند، تبلیغ برای دیندار نشان دادن او بود و سپس «ورق برگشت» و ستیز وی بادی بیاوران آغازیدن گرفت. وصف حال روزگار از زبان سید اشرف نیز شنیدنی است

ای قلم تا می توانی در قلمدان صبر کن

یوسف آسا سالها در کنج زندان صبر کن

همچو یعقوب حزین در بیت الاحزان صبر کن

کور شو بیرون نیا از شهر کنعان ای قلم

نیستی آزاد در ایران ویران این قلم

در آن دوره سید اشرف الدین الحسینی گیلانی (مدیر نسیم شمال) را به تیمارستان فرستادند. اعلام کردند که تقی ارانی (مدیر مجله دنیا) «در زندان» به «مرض تیفوس» و محمد فرخی یزدی (مدیر «طوفان») «به مرض مالاریا و نفریت» فوت کرده اند! بهار نیمه مدتی را در زندان و تبعید به سر برد. در مرداد ۱۳۰۹ نیز دفتر نشریه ناهید به آتش کشیده شد. دکتر پرویز نائل خانلری... گفته است که از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ در شعر «حتی عاشق از معشوق حق ناخرسندی و گله نداشت». تقویت خط باستان گرایی و انتشار مطالب درباره ایران باستان، طرح ایجاد سازمان پرورش افکار و راه اندازی فرستنده رادیو برای به اصطلاح تغذیه خبری مردم و تضعیف مطبوعات در کنار سانسور، حبس، تبعید، قتل و وضع قوانین برای تشدید مجازات اصحاب قلم، سیاست های مطبوعاتی دولت مردان کشور از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ را تشکیل می دهند... رفتار دولتیان به ویژه نظمیه چنان با اصحاب قلم بسیار خشن بود. «کنترل» هر روز شدیدتر می شد. در آن دوره اداره ای به نام اراده راهنمای نامه نگاری ساخته شد و موظف بود کلیه مقالات روزنامه ها را پیش از انتشار به دقت مطالعه و بررسی نماید... یکی از مشخصه های این دوره این بود که سیاسی نویسان و

به طور کلی بسیاری از روزنامه نگاران و قلم به دستان به مطالب تاریخی، ادبیات، داستان نویسی و انتشار مطالب سرگرم کننده روی آوردند و آثار ارزنده پژوهشی در حوزه ایران شناسی پدید آمد... و «قصه روزنامه ای» جان گرفت... تنها تعاریف و اظهار مرحمتی که از طرف (رضا) شاه نسبت به روزنامه های شد این عبارت بود «اگر یک کلمه بنویسید می دهم ریز ریزتان کنند!».

اشغال تا کودتا (۱۳۲۰ - ۱۳۲۲ ش)

در آغاز این دوره به سبب جنگ جهانی دوم، ایران در اشغال بیگانگان بود و ضعف دولت موجب شده ناراضیان دوره موسوم به دیکتاتور ی زبان گشودند و قلمها به نگارش در آمد... اما این آزادی به زودی از مرز هتاک و فحاشی عبور کرد... نخستین مقابله کنندگان با مطبوعات ایران پس از سوم شهریور ۱۳۲۰، متفقین و سفارت خانه ها بودند... در میان مطبوعات پس از شهریور ۱۳۲۰، بحث های سیاسی و اقتصادی مرتبه اول را داشت و در مراحل بعدی به ترتیب امور مربوط به تشکیل و عملکرد احزاب، ظهور و سقوط کابینه ها، وضع حکومت، ریخت و پاش ادارات، کاغذ بازی، مساله ارزاق، اقدامات ابلهانه مستشاران آمریکایی، خطرات تورم اقتصادی، وضع ایلات و عشایر و اقوام ملی و اقلیت ها حائز اهمیت بود... همراه با حکومت نظامی، کلیه جراید کشور نیز به محاق توقیف در آمد... به مرور مطبوعاتی که طبق ضوابط جدید امتیاز گرفته بودند، شروع به انتشار کردند... در آن آشفته بازار، گروهی که به لباس مطبوعاتی در آمده بودند... بیشتر هتاک و فحاشی را رواج دادند... در جنگ کابینه ها با مطبوعات خشک و تر با هم می سوختند... در ۲۲ بهمن ۱۳۲۶ محمد مسعود را کشتند... ترور مسعود سبب واکنش بسیاری از مطبوعاتیان شد... ترور نافرجام محمد رضا شاه در ۱۵ بهمن ۱۳۲۷... مستمسک خوبی برای دولت شد تا فضای نیمه باز را ببندد... پاره ای از نشریات را توقیف نماید... در دوران نخست وزیری دکتر محمد مصدق دو قانون مطبوعات به تصویب رسید... قانون مصوب ۱۱ آذر ۱۳۳۱... و دومین قانون در ۱۵ بهمن همان سال به تصویب رسید... به هر حال قانون مطبوعات دکتر مصدق سبب شد روزنامه و مجله از نظر تعداد رو به افزایش گذارد... تا آنجا که می توان حدس زد در حدود ۷۰ روزنامه مخالف در زمان مصدق منتشر می شد... روی هم رفته در زمان مصدق ۳۷۳ روزنامه موافق و مخالف منتشر می شد. به طور خلاصه عصر دولت دکتر مصدق را می توان عصر آزادی مطبوعات ایران دانست.

کودتا تا انقلاب (۱۳۳۲ - ۱۳۵۷ ش)

با سقوط دولت دکتر محمد مصدق به دنبال کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و روی کار آمدن دولت کودتا... گروه کثیری از مطبوعاتیان دستگیر شدند... کریم پور شیرازی مدیر نشریه شورش را سوزاندند... بسیاری از مطبوعات را... لغو امتیاز کردند... همچنین هیات دولت تصویب کرد که... «کلیه آقایان کارمندان دولت که به شغل روزنامه نگاری مشغولند باید به این شغل خاتمه دهند والا منتظر

خدمت خواهند شد...» افزون بر کنترل شدید چاپخانه‌ها محل چاپ و نشر، بسیاری از نشریه‌های پنهانی را کشف کرد و شماری از مخفی‌نگاران را دستگیر نمود... وقایعی همچون اعدام دکتر حسین فاطمی و تبرارن مرتضی کیوان که در سال ۱۳۳۲ به وقوع پیوست بر بسیاری از مطبوعات تأثیر گذاشته بود... به پیشنهاد جهانگیر تفضلی روزنامه‌نگار قدیمی... تصویب نامه‌ای را به امضای وزرا رساند که به موجب آن روزنامه‌هایی که کمتر از ۳۰۰۰ و مجله‌هایی که کمتر از ۵۰۰۰ تیراژ داشته باشند امتیازشان لغو شود... و تفضلی در بیستمین سال روزنامه‌نگاری خود ۷۱ روزنامه و مجله را لغو امتیاز کرد... در اوایل دهه سی و اوایل دهه چهل کانون مطبوعات فارسی ضد رژیم در شهرهای قم و تهران و خارج از کشور جان تازه‌ای گرفت. در ۵ مهر ۱۳۴۱ سندیکای نویسندگان و خبرنگاران تاسیس شد... دو توقیف‌دسته جمعی در فاصله از کودتا تا انقلاب گریبان مطبوعات را گرفت. توقیف نخست در سال ۱۳۴۲ زمان حکومت علم... و اما توقیف جدی‌تر که زمینه نابودی مطبوعات را فراهم می‌آورد در سال ۱۳۵۳ به وقوع پیوست... سانسور مطبوعات در فاصله بین سالهای ۱۳۵۳ (سال اعلام سیستم تک حزبی) و ۱۳۵۶ (سال اعلام فضای باز سیاسی) از هر زمان دیگری شدیدتر بود... ضعف حکومت به مطبوعات سال ۱۳۵۷ حال و هوای دیگری بخشیده بود... حمایت عمومی مردم سبب شد که آزادی مطبوعات تا حدودی به مطبوعات بازگشت...

سال نخست انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۵۸)

ساعت ۲ بعداز ظهر روز ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ دولت موقت انقلاب به نخست وزیری مهندس مهدی بازرگان شروع به کار کرد و وزارت ارشاد ملی به عنوان جانشین وزارت اطلاعات و جهانگردی عهده‌دار امور مطبوعاتی شد... بعضی از گروه‌های سیاسی... یکی پس از دیگری نشریاتی را انتشار دادند... تیراژ میلیونی دو روزنامه عصر تهران و فزونی میل مردم به روزنامه خوانی سود جویان را نیز وارد مرکه چاپ و نشر مطبوعات کرد... رفته رفته اعضای شورای انقلاب نیز صاحب نشریه شدند... لایحه مطبوعات در بیستم مرداد ماه ۱۳۵۸ با مختصری کم و زیاد تصویب شد... گروه‌گرایی در سال نخست انقلاب و رواج روزنامه‌نگاری حزبی باز هم مانع روزنامه‌نگاری حرفه‌ای شد. روزنامه‌نگاری حرفه‌ای در آن سال بسیار کم‌بهره برد. با موج مقابله با روزنامه‌نگاری حزبی، روزنامه‌نگاری حرفه‌ای نیز تا چندی به محاق رفت.

دو دهه پایانی (۱۳۵۸-۱۳۷۸ ش)

هشت سال نخست دهه اول ایران گرفتار جنگ تحمیلی عراق بود... در آن دوران ۴۶ تن از اصحاب مطبوعات در جبهه‌های جنگ به شهادت رسیدند... مطبوعات ایران در دوران جنگ تجارب ارزنده‌ای به دست آوردند... اوایل انقلاب نسل تازه‌ای وارد مطبوعات ایران شد... در سال ۱۳۵۹ نخستین دوره آموزش کوتاه مدت روزنامه‌نگاری را در یکی از روزنامه‌های صبح تهران بر پا کردند... مضمون روزنامه‌ها و به‌طور کلی مطبوعات به تبع تغییر مالکیت،

مدیریت‌ها و سیاست‌ها تغییر کرد. در اوایل دهه شصت تلاش برای تغییر قانون مطبوعات آغاز شد که در نهایت در سال ۱۳۶۴ منجر به تصویب قانون دیگری برای مطبوعات گردید... از سال ۱۳۶۷ فضای سیاسی کشور تغییر کرد و زمینه تحول در حیات مطبوعات ایران فراهم آمد... سینمانویسان و منتقدان فیلم گرد هم آمدند و «هیات رئیسه مجمع منتقدان، نویسندگان و مترجمان سینمایی مطبوعات کشور» را تشکیل دادند. شرکت تعاونی مطبوعات نیز در آن سال به وسیله مدیران مطبوعات تاسیس شد... در اوایل سال ۱۳۶۸ امور مطبوعاتی پس از یک دهه تنزل اداری مجدداً به معاونت ارتقاء پیدا کرد... نگارنده بر این باور است که به طور کلی در دهه پایانی قرن بیستم مطبوعات ایران سه دوره متفاوت را پشت سر گذارده‌اند. ۱. از صدور قطعنامه ۵۹۸ سازمان ملل تا ۱۳۷۱. ۲. از ۱۳۷۱ تا شهریور ۱۳۷۶. ۳. از شهریور ۱۳۷۶ به بعد... در سال ۱۳۷۱ روزنامه‌های همشهری را بنیان نهادند. انتشار روزنامه همشهری را به حق باید حرکتی در جهت ارتقای منزلت روزنامه‌نگاران در ایران دانست... در سال ۱۳۷۲ محاکمات مطبوعاتی با حضور هیات منصفه برگزار شد... ورود شماری از نشریات ایران به شبکه‌های اطلاع رسانی در سال ۱۳۷۴ به وقوع پیوست... در اواخر (سال ۱۳۷۵) نقش سیاسی مطبوعات پر رنگ‌تر شد... مدیریت دستگاه فرهنگی کشور نیز در تابستان ۱۳۷۶ تغییر کرد و به تبع آن سیاست «اعطای مجوز نشریه» و نگاه به مقوله مطبوعات دگرگون شد... آغاز نیمه دوم سال ۱۳۷۶ تا پایان قرن بیستم یکی از ادوار کم سابقه در تاریخ مطبوعات ایران بود.

منابعی که در این اثر مورد استفاده قرار گرفته شده‌اند

مؤلف محترم در این اثر از ۳۱ منبع استفاده کرده است. در مجموع ۷۳ بار از منابع مذکور بهره برده است و به صورت میانگین به هر منبع ۲ و ۳ بار استناد کرده است. تعداد پانویس‌های این اثر ۱۰۳ مورد می‌باشد که ۲۹ مورد آن توضیحات مختلف است و ۷۳ مورد اشاره به استنادات. در ادامه جدول میزان استناد به منابع مورد استفاده قرار گرفته شده در این اثر ارائه شده است:

جدول وضعیت استناد به منابع در کتاب مطبوعات ایران در قرن بیستم اثر سید فرید قاسمی

ردیف	عنوان	دفعات استناد
۱	تاریخ جراید و مجلات ایران	۱
۲	روزنامه جام جم	۱
۳	نشریه مساوات	۱
۴	نشریه معارف	۱
۵	نشریه نامه ملت	۱
۶	دیوان ملک الشعراء بهار	۱
۷	دیوان یحیی ریحان	۱

«به جای»... ۷۱ روزنامه و مجله را لغو کرد» صحیح است.
 - درص ۱۱۰ پاراگراف سوم سطر چهارم کلمه افول به جای افعال صحیح است
 - در ص ۱۳۳ پاراگراف آخر خط ما قبل آخر جمله «امور مطبوعاتی پس از یک دهه تنزل» به جای امور «مطبوعاتی پس یک دهه تنزل» صحیح است.

نکات دیگر

- به منابعی که وقایع نگاری مطبوعات از آنها استخراج شده، هیچگونه اشاره‌ای نشده است.
 - کتاب فاقد فهرست منابع مورد استناد در پایان می‌باشد.
 - مولف محترم می‌توانست با توجه به خلاصه‌وار بودن مطالب کتاب برای مطالعه بیشتر در هر بخش منابعی را معرفی نماید.
 - به منظور رعایت یکدستی مطالب کتاب شاید بهتر بود مولف محترم اهم حوادث دوره‌های «سراغاز قرن (۱۲۷۸-۱۲۸۵) و سال نخست انقلاب» و دو دهه پایانی را مثل سایر دوره‌ها فهرست وار در انتهای هر بخش ارائه می‌نمود.
 - مولف محترم در پانویس شماره ۲ ص ۱۳۴ اشاره می‌نمایند نگارنده بر این باور است که به طور کلی در دهه پایانی قرن بیستم مطبوعات ایران سه دوره متفاوت را پشت سر گذارده‌اند. ۱ - از صدور قطعنامه ۵۹۸ تا ۱۳۷۱. ۲ - از ۱۳۷۱ تا شهریور ۱۳۷۶. ۳ - از شهریور ۱۳۷۶ به بعد «پرسش اینجاست با توجه به این اعتقاد مولف، چرا این دسته بندی را در متن اصلی کتاب و برای دوره‌های مرتبط به کار نگرفته‌اند.

- چاپ و صحافی کتاب بسیار خوب و قطع آن جیبی پالتویی است، که با توجه به ساختار فشرده و معجز اثر و حجم کم کتاب قطع مناسبی است.
 - طرح روی جلد کتاب گویا و مرتبط است. در وسط طرح روی جلد، تصویر درب قفل شده و در اطراف آن تصویر صفحه اول نشریاتی که به محاق تعطیلی کشیده شدند، گویای وضعیت بخشی از مطبوعات کشور ایران در گذشته و حال است.

منابع و مآخذ

۱. لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران
۲. نیازی، سیمین. نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع رسانی ایران. - تهران: نشر کتابدار، ۱۳۷۸.
۳. فرح زاد، محمد. کتابشناسی اطلاعات و ارتباطات. - تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۳.
۴. سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین. دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی. - تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۹.
۵. غلامحسین زاده، غلام حسین. راهنمای ویرایش. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۰
۶. لوح فشرده کتیبه «فهرست کتب منتشره در ایران در سال‌های ۱۳۷۰ - ۱۳۷۹».

۸	۱	۸	شناسنامه زندگانی و آثار شیخ احمد بهار
۹	۱	۹	دیوان فرخی یزدی
۱۰	۱	۱۰	نشریه کمال
۱۱	۱	۱۱	مقاله سانسورو اختناق در مطبوعات ایران
۱۲	۱	۱۲	خورشید ایران
۱۳	۱	۱۳	خاطرات و مخاطرات
۱۴	۱	۱۴	دیوان خروس لاری
۱۵	۱	۱۵	دیوان ابوالعینک
۱۶	۱	۱۶	سده میلاد عشقی
۱۷	۱	۱۷	سه مقاله دیگر آل احمد
۱۸	۲	۱۸	تاریخ مختصر احزاب سیاسی بهار
۱۹	۲	۱۹	تاریخ سیاسی ۲۵ ساله ایران
۲۰	۲	۲۰	کتاب راهنمای مطبوعات ایران در عصر قاجار
۲۱	۲	۲۱	شبه خاطرات
۲۲	۲	۲۲	مطبوعات ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶
۲۳	۲	۲۳	خاطرات حسین مکی
۲۴	۲	۲۴	ادبیات سیاسی ایران در عصر مشروطه
۲۵	۳	۲۵	بازیگران عصر پهلوی
۲۶	۳	۲۶	نگاهی به مطبوعات: ویژه ۲۸ مرداد
۲۷	۳	۲۷	نشریه حبل المتین
۲۸	۳	۲۸	مطبوعات ایران در دوره پهلوی
۲۹	۵	۲۹	کلیات دیوان نسیم شمال
۳۰	۸	۳۰	تاریخ بیست ساله حسین مکی
۳۱	۱۷	۳۱	قلم و سیاست

بیشترین استناد در این اثر به ترتیب به کتاب سه جلدی «قلم و سیاست» اثر محمد علی سفری - که به نوعی خاطرات دوران فعالیت روزنامه نگاری این روزنامه نگار فقید می‌باشد - با ۱۷ بار استناد، کتاب ۸ جلدی «تاریخ بیست ساله ایران» اثر حسین مکی که به برشی بیست ساله از تاریخ معاصر ایران در آن پرداخته شده است، با ۸ بار استناد، و کتاب «کلیات دیوان نسیم شمال» اثر سید اشرف الدین «گیلانی» شاعر و روزنامه نگار مبارز دوران مشروطه با ۵ بار استناد تعلق دارد.

ایرادات چاپی

- در ص ۵۸ پاراگراف پنجم سطر دوم و آخر کلمه قلبا به جای قبلا صحیح است.
- در ص ۷۲ بیت چهارم مصرع دوم کلمه الحذر به جای الحدرد صحیح است.
- در ص ۷۷ پاراگراف دوم سطر اول کلمه مرحمتی به جای مرحمتی صحیح است.
- در ص ۸۹ پاراگراف سوم بخش آخر سطر دوم کلمه اعدام به جای اعلام صحیح است
- در ص ۱۰۶ - ۱۰۷ پاراگراف آخر جمله «تفضلی در بیستمین سال روزنامه نگاری خود ۷۱ روزنامه و مجله را لغو امتیاز کرد